

Elgjakt

Starten

Min praksis som «fangstmann», startet med musefeller og betaling per mus hos naboen. Som 8-9-åring ville jeg prøve å fange hare i Landbrukshøgskolens skog. Et beite var gjerdet inn mot skogen. Langs gjerdet lagde haren en sti i snøen, hvor det passet å sette snare. Jeg fant en tynn metalltråd på loftet og satt snaren slik læreboka viste at det skulle gjøres. Dette var under krigen, og en hare ville gi et kjærkomment tilskudd til en ellers karrig matseddel. Sporene viste at det hadde vært dyr i snaren, men jeg fikk aldri noen hare. Senere ble det bekreftet at en eldre gutt hadde tatt hare fra snaren min. Dette snøt meg for en stor opplevelse jeg kunne hatt i spiren til mitt kommende jegerliv.

Ellers jaktet vi med sprettert ladet med småstein eller små stålkuler - også kalt sykkelkuler. Byttet kunne være kråkeunger, trost og ekorn, men presisjonen var lav, og det var sjelden at vi nedla noe. Trost ble også fanget i snarer av hingstetagl, hår fra halen på hingerter er sterkere enn tagl fra hopper, og med rognebær som åte. Det var få som reagerte mot dette selv om ikke alle fangede fugler døde som de skulle. De kunne henge og flakse med vingene til «fangstmannen» kom og avlivet dem. Et par av gutta hadde fangstområder i sentrum av det lokale tettstedet. Dagens samfunn tillater heldigvis ikke noe slikt.

I mai 1945 kunne vi hente en salongrifle som var innlevert til lensmannen av morfar i 1940; et hanegevær lagd av børsemarker Larsen i Drammen. Sportsforretningen skaffet patroner med

svak ladning. Fordi det var preget en eikenøtt på hylsen, ble disse kalt eikenøtter. Ett forsøk med bruk av long rifle-patroner førte til at sluttstykket åpnet seg. Fjæra som holdt hanen, var for svak. Resultatet var nedsatt hørsel på det ene øret, og at partikler brente seg inn på øyet.

Jaktområdet var den kommunale søppelfyllingen etter at offentlig renovasjon startet opp med fjording og kjerre. Her var det rotter, ildere, katter, skjærer og kråker. Rottene krevde nøyaktig og rask skyting. Ildrene var lettest å ta i feller. Kråker og skjærer lærte fort å holde seg på sikker avstand. En gang hørte jeg rasling i høyt, visst høstgras og så et stort øye inne i graset. Størrelse og fasong passet ikke med hund eller katt, og et skudd i overkant av øyet drepte min første hare.

Jakt på kråker og skjærer ble mer effektiv etter at jeg fikk kjøpt en utstoppet hubro ved Zoologisk museum i Oslo. Kråkefugler angriper rovfugler med høye skrik som lokker til seg flere fugler. Ellers lærte vi hvordan vi skulle etterligne kråkas varselsskrik selv. I trekkrutene kunne det samles 20 - 30 kråker rundt staken med hubroen. Jeg kjøpte en Kongsberg salongrifle som tok kråka på 50 - 60 meters hold. Vi kunne skyte fem - seks fugler på morgentrekket før resten forsvant. Etter hvert lærte de å holde seg unna hubroen, og det ble nødvendig å skifte jaktområde.

Far kjøpte en dobbeltløpetagle, kaliber 16, i 1945, et gevær som han selvfølgelig ikke fikk ha i fred. Til å begynne med fikk jeg bare bruke geværene under oppsyn, men snart fikk jeg jakte på egenhånd. Jakta på småvilt i Høgskolens skog og innmark var i praksis fri fram til 1952. Det var kråkefugl, bekkasiner, rugde, ender, duer, hare, mink, røyskatt og rev som fikk unngjelde for vår jaktlyst, etter at rottejakta ble for tam. En liten bestand av raphøns fikk være i fred, men har likevel dødd ut. Rådyrjakta ble brukt av andre. Ekornjakt ga vel 3 kroner skinnet, mens ilder, mink, rev og røyskatt kunne gi opptil 20 kroner i tillegg til en like høy skuddpremie. Skuddpremien på kråker og skjærer ble til slutt 1 krone. Prisen på haggelpatroner var 40 øre, og jakta ga overskudd.

Selv om folk flest hadde et romslig syn på jakt, brukte vi ikke veien mot kirken på våre turer til skogs samtidig som folk gikk til gudstjeneste. Ellers hendte det nok at det smalt til tider og på steder hvor det i dag ville gitt fare for utrykning av beredskapstroppen. I bærseongen ble hagla brukt til å forsvare ripsavlingen mot trost.

Kråker og skjærer kunne skytes med salongrifle fra kjøkkenvinduet uten reaksjoner fra naboer eller øvrigheta. Det hendte likevel aldri uhell, selv om det kunne være nære på.

Senere gjorde erfaring og økonomi det mulig å skifte jaktområde til vår egen skog i Østerdalen, ved å kjøpe jaktkort i allmenninger og ved jakt hos kjente. Repertoaret økte med skogsfugl og rype. Trening fra oppvekstens jakter ga gode resultater i rike fuglebestander på 50- og 60-tallet. Rekord satt jeg i Langmorkje allmenning i Vågå med 12 ryper på 12 skudd fram til klokken 12 på formiddagen. En av de første fuglene lurte meg med å lette rett opp i stedet for på skrå. Jeg måtte bruke to skudd for å få den ned. Til gjengjeld falt det to stykker for ett skudd på et kull som kom flygende lavt over bakken.

Rådyr ble et nytt bytte ved slutten av 50-årene. Hagla krever så korte hold at det begrenset mulighetene. I tillegg så jeg økende sjanser for å være med på elgjakt. Jeg supplerte derfor med en 6,5 mm Husqvarna mauser i 1960. Våpenet var kommet til landet med politistyrkene fra Sverige etter krigen. Geværet har en høy kvalitet og ga fine resultater også for elg og rein. Selv med den enkleste ammunisjonen (Elite) falt dyrene innen synsvidde når kula satt der den skulle. Samtidig gir kaliberet liten rekyl. Dette er en fordel fordi jegeren skyter mer avslappet enn om han skulle ta imot et hardt støt for hvert skudd. Skytingen blir sikrere, og en lett kule ødelegger mindre kjøtt enn grovkaliber.

I tillegg kjøpte jeg en kombi dobbeltløp o/u med 5,6 mm rifle- og kaliber 12 hagleløp - med tanke på rådyr. Etter avtale med to lokale skogeiere hadde jeg fire rådyr årlig mot ett lån fra hvert dyr i jaktleie. Hos en tredje eier jaktet jeg på småvilt og rådyr i en 5-årsperiode mot skogfaglig bistand. Også her var det to dyr. Først på 60-tallet var det meget stor rådyrtetthet, og det var bare å velge og vrake under jakta. Det ble tatt ut bukker og en og annen enslig rå. Kalver var fredet, og det ble ikke skutt kalveførende råer. I snitt kunne det være ett rådyr per 50 dekar skog ved kort avstand til innmark. I større skogområder, med dårligere beiter, var tettheten langt lavere.

Avskytingen lå langt under tilveksten. I en del tilfeller ga vilt-nemndene tilleggsdyr når kvoten var skutt. I mine jakter ble det aldri skutt mer enn de seks dyrene, det ble kjøtt nok. Metoden var for det meste lurjakt. Av og til hadde jeg med en kamerat på drivjakt med postering.



Mine storviltjakter
startet med rådyr.

Naturlig avgang og ulovlig jakt var dominerende dødsårsaker innen alle områdene på grunn av lave kvoter. I en periode hadde rundt halvparten av dyrene, som jeg skjøt med rifle, blyhaggel i kjøttet. Dette viser uforsvarlig påskyting og ulovlig jakt på rådyr. I 1968 satt en streng snøvinter stopp for de tette rådyrbestandene, selv elgen hadde problemer. Største snødybde i Oslo var nær 80 centimeter, og mange steder var det langt mer. Det var totalt sammenbrudd av rådyrstammen på det største terrenget - uten muligheter til å fylle kvoten. De to andre hadde en sterk reduksjon, men fortsatt gode jaktmuligheter.

Jakt på elg

Jeg begynte tidlig å drømme om elgjakt, lese om slik jakt og høre om den fra erfarne jegere. Fars utstoppete elghode på veggen økte interessen. Lite elg og kort jakttid førte til at det ofte ble skutt på dårlige sjanser. I ett drev i Østerdalen kom jegerne over en ås med

utsikt ned til elva, og fikk se at en stor okse var på tur over til den andre siden. En av dem sendte av gårde et skudd som felte dyret slik at det ble liggende i vannet. Etter kartet måtte holdet være på vel 1000 meter. Ofte gikk to jegere sammen med hunden. Lav elgtetthet gjorde det lite aktuelt å sette ut poster.

I en håndbok (Wold & medarb. 1955) ble det beskrevet hva jegeren skal gjøre hvis skuddet treffer et bein. Forfatteren antok at elgen ble forvirret så lenge at det ble mulig å skyte ett skudd til. Løpende elg stopper neppe etter et slikt treff og kan ellers bevege seg godt på tre bein, slik at det antagelig var tenkt på stillestående elg. I dag skal vi ikke avfyre sleivskudd verken på stående elg eller dyr i bevegelse.

I sørlige deler av landet var det drivjakter hvor «hele bygda» deltok som drivere eller postmannskaper. Under taksering av skog i Østfold midt på 50-tallet sto vi midt i et slikt drev uten å bli oppdaget. På forhånd var vi tilbudt å være med på jakta for å sikre skog-eiers kjøttpart. Vi takket nei. Her ble mange slags skytevåpen tatt i bruk, både revolvere, hagler og rifler. Det var omfattende forberedelser til denne årlige begivenheten.

Følgende historie stammer fra tørkeåret 1947. Etter krigen var det gjevt å kunne gå på jakt igjen uten å risikere å bli tatt av tyske militære eller deres medhjelpere. I Østfold var det snakk om å forby jakt dette året fordi det kunne være risiko for skogbrann med mange mennesker ute i knusktørr skog. Det var ikke uvanlig å ha med ei flaske hjemmebrent for å fordrive tiden og få en liten fest etter jakten. For noen var dette det viktigste. Da var det ikke alle som hadde full kontroll over sneipen eller kaffebålet, så uhell kunne lett inntreffe.

En eldre jeger likte dårlig at tørke skulle hindre jakta. Han tenkte grundig gjennom problemet, men hadde litt feil siktepunkt da han kom med følgende forslag; «Neimen gutær da, kan'te vi ta med blandevann hemante». Det var jo ikke akkurat mangelen på blandevann man var mest bekymret for, og det ble elgjakt i 1947 også. Dårlig jaktkultur førte senere til krav om skyteprøve og minstekrav til jaktammunisjon.

I løpet av 50-tallet passerte avskytingen 5 000 dyr på landsbasis. Ved slutten av tiåret fikk jeg anledning til å være med som vikar, på et jaktlag i Enebakk. På 60-tallet ble jeg invitert til å jakte i Drangedal. Jeg har også jaktet noen år i egen skog i Østerdalen.

Da jeg kom med i Drangedal, var minstearealet over 30 000 dekar. Dette sank gradvis til under 2 000, og nabokommunen, Bamble, var nede i 600 dekar. Vi brukte svært omfattende drev for å finne dyr. Tiden på post kunne falle lang. Mulighetene til å få se elg var små og enda mindre til å få en sikker skuddsjanse. Standard utstyr på post var derfor en pocketbok; gjerne en spennende western. En dag ble jeg plassert ved en bekk nederst på en stor hogstflate. Plasking i bekken viste seg å komme fra gytende ørret som var lett å fange med hendene. I mangel av elgkjøtt fikk vi en fin fiskemiddag.

Mengden av elg økte langt raskere enn avskytingen. Antagelig tok vi i en periode bare ut rundt 10 % av høststammen på terrenget i Drangedal. Overskuddet ble delvis høstet av naboen i sør. Mange dyr vandret sikkert lengre. Årsaken til lav avskyting var stor forskjell i elgtetthet mellom nordre og søndre deler av kommunen. Forvaltningen ønsket et likt minsteareal og gjennomførte dette på bekostning av et passende uttak der det var mye elg i sør. Dette er vel kjent også fra andre kommuner og ga en økende overbeiting framover mot 1990-tallet.

Elgen var mer sky enn i dag. Støkket elg kunne løpe flere kilometer før den stoppet. Den kjente storviltjegeren Otto Schultz (1987) ble referert slik: «Det er en regel at man ikke skal forfølge en elg samme dagen når man har støkt den.» Meningen var at dyrene måtte få roe seg før det var mulig å komme innpå. Han drev sine jakter i Nord-Trøndelag fram til 1930-årene.

Mangel på veier gjorde at det tok tid å sette ut poster. Vi hadde ikke samband, og det kunne ta timer å poste om når elgen gikk ut av drevet. Det ble sjelden tid til mer enn et par drev om dagen. Kalver var fredet, og kalveførende kyr skulle spares for å gi kalvene en best mulig start. Rikelig tilgang på beite av høy kvalitet førte til at over 60 % av kyrne hadde kalv; opptil halvparten av disse kunne ha tvillingkalver. Den skytbare andelen av stammen var derfor langt lavere enn i dag.

Når den riktige elgen endelig var funnet, drevet fram til en post og skutt, måtte den deles opp i skogen. Vi hadde ikke terrenggående maskiner. For å ta godt vare på kjøttet, kappet vi ned små trær til å legge stykkene på. Dette ga rask og renslig avkjøling. Senere brukte vi kroker til å henge kjøttet opp på en stakk bundet mellom to trær. En elg ble delt på seks bører - hver på mellom 20 og vel 60 kilo.

Først bar vi lårene som var greie å legge over skulderen og blødde lite, mens tredjemann kunne bære ryggsekker og geværene. Nede ved bilene ble kjøttet lesset inn, og jegerne tok med striesekker til å bære de mer vriene stykkene i. Med vanlig størrelse på dyret gikk bog og side i samme sekk. Rygg og nakke ble fordelt på to bører. Det var lettest å bruke bæremeis for å få tyngden midt på ryggen.

I dag sparer radiosambandet både tid og anstrengelser. Jakttiden er vesentlig forlenget fra fem dager via to til fire uker eller mer. Den tekniske utviklingen innen transportmaskiner og kommunikasjon har økt jegerens effektivitet. Elgtettheten har økt radikalt, og drevene er kortere. Elgene er mer vant til folk. De løper ikke av gårde i panikk etter uttak, men kan rusle like foran drevet og stoppe når drevet stopper.

Skogsveinettet gjør det mulig å komme til med maskiner de fleste steder. Elgen kan kjøres ut hel, og flåing og oppdeling kan gjøres sentralt for hvert jaktområde. Dette gjør det lettere å ta godt vare på kjøttet. Blodete kjøttstykker fulle av hår, mose, lyng og blåbærblader er historie. Et stort antall felling, og pålegg om godkjennelse av slaktet før salg, krever en kontrollert håndtering. Mange eldre jegere har funnet ut at dagens elgjakt er mer slaktning enn jakt og har gitt opp denne hobbyen. Ett år brukte én mann med hund og to poster vel ti timer på aktiv jakt for å skyte syv dyr. Likevel tok jakt, framkjøring og slaktning rundt fem dager.

Den vanligste jaktformen, der jeg deltok, var med bruk av sporhund. Drevet gikk da med hund og én hundefører. God lokalkunnskap gjorde det mulig å dekke viktige trekkveier med et lite antall poster. En god lurehund nærmer seg elgen nesten uten støy, og markerer når dyret er nær, slik at hundeføreren ofte kan skyte den i uttaket. Andre hunder kjaser mer og varsler dyret før ekvipasjen er på skuddhold. Lurjakt kan også drives av jeger uten hund ved å rusle rolig innom steder hvor det ofte står elg. Dette er kanskje den mest interessante jaktformen, men krever kunnskaper om hvor elgen står og stor evne til å ferdes stille og å oppdage dyr. Kikkert er et nødvendig hjelpemiddel. Som regel kombinerte vi også lurjakt med postering.

En løshund skal nærme seg elgen så forsiktig at den ikke skremmes. Etter hvert som dyret blir trygt, eller sint på hunden, vil losen øke i intensitet slik at jegeren kan smygge innpå. Ikke alle dyr står



Elgene kan miste
30 - 40 % av
vekten gjennom en
snørisk vinter.

like lett. Særlig unge dyr har lett for å stikke av når hunden kommer for nær. Også ved løshundjakt hadde vi poster på trekkveier. Vi fikk erfaringer for at i et ulverevir er det vanskelig å få dyrene til å stoppe. Faren for at hunden skal bli tatt av ulv førte til «båndtvang» i slike revir.

Nesten elg

Da jeg startet med elgjakt, kunne det ta lang tid å fylle en liten kvote. Første gang på elgjakt i Enebakk, med lånt rifle, fikk jeg post ved Rustadbekken. Bekken deler mot naboterrenget i Ski. Rifla var en ombygd Krag, kaliber 7,92, med åpne sikter og ladet med blyspiss. Skyteprøven var ikke innført. Det ble ikke anledning til å prøveskyte før jeg måtte gå inn som reserve etter beskjed kvelden før.

Bilen parkeres ved riksveien. Jaktleder forklarer hva som skal skytes, hvordan man finner fram og forholdene der før deltagerne går til posten. Det er tåke og yr. Trærne drypper av vann. Vegetasjonen er full av edderkoppspinn hvor små vanddråper viser de tette vevene. Stien er dekket av grannåler og bjørkeblader med

sjatteringer av brunt, grått og gult. Det lukter våt jord og råtnende blader. Våt bakke gjør det mulig å gå nesten lydløst innover til stikrysset hvor jeg tar av ned mot bekken.

Jeg finner plass mellom grove granstammer og parkerer sekken. Fortsatt er det litt tid før drevet starter. Innover i terrenget kommer de fem andre jegerne fram til steder hvor elgen ofte går. Noen sitter skyteklare, mens andre slapper av. En har med kokeutstyr og lager et varmt måltid utpå dagen. Han får sjelden skutt elg, men har trivelige dager i skogen.

Jeg er god og varm etter marsjen innover, men i tett skog våger jeg ikke å sette meg. Det kan bli nødvendig å flytte seg litt for å unngå trær i siktelinjen. Hundekaren blåser av og til i jakthorn under drevet for å signalisere om noe er på gang, og hvor han er. Det var så vidt skytelyst da jeg kom, men det lysner; sola trenger igjennom og lager lysstriper i tåka mellom trestammene. Det damper der solstråler treffer stammer og bakken.

En grå skygge glir lydløst inn fra venstre og blir til ei stor elgku. Sikringen lures av. Jeg holder geværet inntil nærmeste granstamme for å få et sikkert anlegg. Hun kommer alene og stopper ved sporene mine - delvis dekket av trær. Bare hode, hals og forreste delen av brystkassa er synlige. Ørene peker framover og beveger seg for å fange mulige lyder. Kornet finner brystet like foran et tre. Jeg sjekker at siktelinjen er uten hindringer og trekker skuddet av. Kua kaster rundt og løper inn i terrenget igjen.

Hundeføreren plystrer etter en stund, for å varsle, og kommer fram til posten. «Ligger det noe vilt her?» spør han. Litt beskjemet må jeg svare: «Jeg hadde et godt avtrekk, men hun bare stakk av». «Hvor var hu hen da du skaut?» var neste spørsmål. Sammen går vi bort til der kua sto. Nesten borte ved sporet har kula revet en lys flenge i barken på et grantre. Det er verken hår eller blod å se. Trestammen forandret kulebanen slik at det ble bom. Posten blir stående, og hundekaren starter drevet.

Kua har kurs sørover. Underveis kommer det til en okse, sporene viser at det er en av de store. Dyrene passerer granskogen på god mark nederst i terrenget og fortsetter innover fururabbene mot neste post. De unngår åpne myrer og vil gjerne holde seg i tett skog. Like før posten må de gjennom glissen, gammel furuskog - kua først og oksen 30 - 40 meter etter. Posten har hørt skuddet, og signalene underveis, og er klar. Kua stopper litt, får et velrettet lungeskudd, løper noen meter og faller sammen i lyngen.